

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI – VII

**TÜRKİYE'DE
DİNLER TARİHİ
(Dünü, Bugünü ve Geleceği)**

TÜRKİYE DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI

PROF. DR. GÜNAY TÜMER'İN DİNLER TARİHÇİLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Süleyman SAYAR*
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Türkiye'de akademik bir disiplin olarak Dinler Tarihi'nin gerçek kurucusunun Hikmet Tanyu olduğu konusunda fikir birliği vardır. Onun, 1955 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne asistan olarak intisabı değil de, Dinler Tarihi Doktoru unvanını aldığı 1959 yılı bir milât kabul edilirse, disiplinin kuruluş ve gelişim süreci ancak yarım yüzyıla tekabül etmektedir. Tanyu'nun yanında yetişen ilk nesil dinler tarihçilerinin birçoğu hayatta olduğuna göre, ortalama insan ömründen de kısa bir süre söz konusudur. Bu süre içerisinde gerek müesseseleşme gerekse ilmî birikim açısından neler olup bittiğine dair bazı çalışmalar vardır¹. Ancak, başlangıcından itibaren kendi dönemine kadar bütün bir süreci, yani Türkiye'de Dinler Tarihi'nin tarihini yazan ilk kişi de yine Hikmet Tanyu olmuştur². Dolayısıyla bu bilim dalı ona çok şey borçludur. Günümüzde dinler tarihi çalışmaları, ağırlıklı olarak, "*Tanyu ekolü*" diye vasıflandırılacak bir akademisyenler kadrosu

-
- * Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
- 1 Meselâ bk. Baki Adam, "*Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dan Günümüze Dinler Tarihi Çalışmaları*", AÜİFD, c. XXXVI (Ankara 1994), s. 509-520; İbrahim Sümer, "*Türkiye'deki Akademisyen Dinler Tarihçilerin Bibliyografyası*", a. e. , c. XLIII/1 (2002), s. 187-229; Galip Atasagun, *Dinler Tarihi Bibliyografya Denemesi (1923-2004)*, Konya 2005 vb...
- 2 bk. Tanyu, "*Türkiye'de Dinler Tarihinin Tarihçesi*", AÜİFD, c. VIII (Ankara 1961), s. 109-124. Konuyu günümüze kadar getiren benzer bir başka yayın için bk. Cengiz Batuk, "*Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmalarının Tarihi Seyri*", <http://www.dinbilimleri.com/dergi/cilt9/sayil/makale/batuk.pdf> (29. 11. 2009).

tarafından yürütülmektedir³. Giinay Tümer ise, hiç şüphesiz, bu kadronun yetigmesini sağlayan öncü isimler arasında imtiyazlı bir konuma sahiptir.

I. HAYATI (1938-1995)

23 Haziran 1938'de Ankara'da doğdu. Kastamonu'nun Araç ilçesi Bahçecik köyü nüfusuna kayıtlıdır. Babası Ağır Ceza Hâkimi Ahmet Cemal, annesi Karabeyoğulları'ndan Hikmet⁴ Hanım'dır. İlköğrenimini Kastamonu Gazipaga ilkokulu'nda (1948), ortaöğrenimini Abdurrahman Paga Lisesi'nde tamamladı (1955). 1957 yılında girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1961'de mezun oldu. Tefsir alanına ilgi duyduğu için, Kur'an ilimlerinden biri üzerine hazırladığı mezuniyet tezi "*Kur'an-ı Kerim'de Nüzûl Sebeplerinin Mahiyet, Husûsiyet ve Kaideleri*" adını taşımaktaydı.

Memuriyet hayauna öğretmenlikle başlayan Giinay Tümer sırasıyla Akçadağ Öğretmen Okulu (1961-1962), Kastamonu Kız İlköğretmen Okulu (1962-1963), Adana İmam-Hatip Okulu (1965-1966), Ankara Etlik Ortaokulu (1966-1967) ve Ankara İmam-Hatip Okulu'nda (1967-1969) öğretmenlik/idarecilik yapı. Öğretmenlik görevini sürdürürken, Hakkâri 118. Seyyar J. Alayı'nda alay ikmal subayı asteğmen olarak başladığı askerliğini alay emir subayı teğmen olarak tamamladı (1965).

1969 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Kürsüsü asistanlığına atanmak suretiyle akademik hayata intisap etti. Gönlünde hep Tefsir asistanı olmak vardı, fakat kadro açılmadığı için bu arzusu gerçekleşmedi. Nihayet bir hocasının⁵ tavsiyesine uyarak, Annemarie Schimmel'in

3 Tanyu'nun Dinler Tarihciliği ve alana katkısı için bk. Abdurrahman Küçük, "*Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*", AÜİFD, c. XXXVI (Ankara 1994), s. 499-508; Harun Güngör, "*Dinler Tarihcisi Olarak Prof. Dr. Hikmet Tanyu ve Tefsir Tarihi Çalışmalarına Katkısı*", a. e. , c. XXXVI (Ankara 1997), s. 521-529. Tanyu'yu konu alan bir yüksek lisans tezi de yapılmıştır: Sami Kılıç, *Hikmet Tanyu'nun Dinler Tarihi Bilimindeki Yeri*, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995.

4 Nüfus kaydı "*Hikmete*" şeklindedir.

5 Bu hoca, Prof. Dr. Mehmet Hatiboğlu'dur. Giinay Tümer, 1993 yılında düzenlenen Hikmet Tanyu'yu anma toplantısında konuyu şöyle dile getirmiştir: "...benim fakülteye intisabımda... sekiz kürsü açılmıyordu ve ben senelerce tefsir beklemiştim. Benim kalbimde yatan arslan tefsirdi. Bir türlü kadro verilmedi ve mecbur kaldım bir başka alana girmeye. Hatiboğlu hocamın kulağında devam eden bir cümlesi vardır; dedi ki 'Günaycığım, kürsüye göre girme, hocaya göre gir. Bu sekiz kürsü içerisinde, sana,

öğrencisi ve Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk "doktor" unvanlı dinler tarihçisi olan Hikmet Tanyu yönetiminde dinler tarihi çalışmalarına başladı. 1974'te "*Bîrûnî'nin İslâmiyet ve Diğer Dinler Hakkında Düşünceleri*"⁶ başlıklı tezini savunarak Tanyu'dan doktorasını tamamlayan ilk akademisyen oldu⁷. Tezi, Müslümanların Dinler Tarihi alanına katkısını en üst düzeyde temsil eden ve İslâm'ın klâsik çağında modern bir zihniyete sahip olduğu anlaşılan çok önemli bir müellif üzerine yapılmış ilk araştırma niteliğini taşımaktadır. Bu konunun seçiminde Zeki Velîdî Togan'ın tavsiyelerinin de etkili olduğu belirtilmektedir⁸.

Doktora sonrasında özel olarak Bîrûnî'nin Hinduizm hakkında verdiği bilgileri araştırmak istedi; ancak Türkiye'de bir boşluğu dolduracağı düşünceyle hocası onu Meryem konusuna yönlendirdi⁹. 1979 yılında "*Hıristiyan ve İslâm Dinlerinde Meryem*" başlıklı teziyle doçent unvanını aldı. Doçentlik tezi için bir süreliğine İngiltere'ye giderek Londra'da/British Library'de araştırmalar yaptı. Yehova Şahitleri konulu tezim çalışmasıyla 25. 12. 1985'te profesörlüğe yükseltildi ve 18. 02. 1986 tarihinden itibaren Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeliğine naklen atandı. Bu fakültenin meslek-

ben Hikmet Bey'in kürsüsünü tavsiye ederim'. ... Ben, kendisine bu tercihinin ne kadar benim için kıymetli sonuç verdiğini ikrar ederek Sayın Hocam'a burada bir kere daha teşekkür etmek istiyorum" (bk. *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, Ankara 1998, s. 23-24, 31).

- 6 Çalışmalarını kaydettiği özel listede ve yayınlarında (meselâ bk. Tümer, "*Beyrûnî'nin Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Çalışmaları*", Beyrûnî'ye Armağan, s. 209, dipnot 1) bu ismi kullanmasına rağmen, "doktora diploması"nda tez başlığı "*Bîrûnî'nin İslâmiyet ve Dinler Tarihi Hakkında Düşünceleri*" şeklindedir.
- 7 Bunu kendisi şöyle açıklamaktadır: "Hocanın yanında ilk doktorayı ben yaptım; ama hocamızdan sonra ilk dinler tarihi profesörü olan kıymetli arkadaşım, kıymetli meslektaşım Sayın Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu'dur" (bk. *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, s. 27-28).
- 8 Abdurrahman Küçük, "*Prof. Dr. Günay Tümer: Eserleri ve Türkiye Dinler Tarihine Katkıları*", *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, s. 109.
- 9 Basılmış halini göremediği kitabının "*Ön Bilgi*"sinde, "doçentlik tezi olarak yine Bîrûnî'nin Hinduizm hakkında verdiği bilgilerle ilgili bir tez düşünülmüşse de sayın hocam Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun çok yerinde olarak Hıristiyan ve İslâm dinlerinde Meryem'in karşılaştırılmasını salık vermesi, bu güzel konuya ısındırmakla kalmadı, aranılana kavuşturmuş oldu" (Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*, s. XI); "*Basım İçin Birkaç Söz*"de ise, "hocam merhum Hikmet Tanyu bu konuyu tavsiye ederken bazı hususları düşünmüş ve bu çalışmanın en başta ülkemiz için bir boşluğu dolduracağını göz önünde bulundurmuydu" (a. e., s. IX) demektedir.

ten kıdemli ilk profesörü oldu ve yıllarca Dinler Tarihi Anabilim Dalı ile Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü başkanlıklarını yürüttü; yönetim kurulu üyeliği, dekan yardımcılığı ve üniversite senatörlüğü görevlerinde bulundu. Yaşadığı idarî zorluklara rağmen Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin hazırlık çalışmalarına katıldı; merkez ilim ve redaksiyon heyeti üyesi olarak katkısını hayatının son günlerine kadar sürdürdü (1988-1995).

Günay Tümer, 22 Ağustos 1995 günü Kastamonu'ya bağlı Araç yolunda geçirdiği trafik kazası sonucu 57 yaşında öldü ve Bursa'da Emirsultan Mezarlığı'na defnedildi. Öğrencileriyle ilgilenen, öğretim elemanlarıyla çok samimi ilişkiler kuran, herkese karşı güler yüzlü ve hoşgörülü bir hoca; ciddî ve titiz bir ilim adamı olarak tanınmıştır. Onu farklı cepheleriyle derinden etkileyen üç örnek ve önder şahsiyet vardır: İlki, araştırma yöntemine ve başarılı karşılaştırmalarına hayran olduğu Bîrûnî¹⁰; ikincisi, kendisinden özel dersler aldığı ve manevî rehberliğini önemseydiği Kastamonulu Mehmet Feyzî Efendi¹¹; üçüncüsü ise, modern anlamda akademik araştırmalarına yön veren hocası Hikmet Tanyu'dur.

II. ÇALIŞMALARI

Günay Tümer'in ilmî çalışmaları kitaplar, telif-çeviri makaleler ve tebliğler, kitap tanıtma yazıları ve ansiklopedi maddelerinden oluşmaktadır¹². Kitapları Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'ndan çıkmış; makaleleri ise ağırlıklı olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanmıştır. Diyanet, Töre, İslâm, Milli Eğitim ve Kültür, İlim Teknik Kültür, İlim ve

10 Bîrûnî'nin eserleri üzerinde çalışırken ondan nasıl etkilendiğini, "onun başarılı karşılaştırmaları bu satırların yazarını pek etkilemişti" (*a. e.*, s. XI) cümlesiyle ifade etmektedir

11 Mehmet Feyzî Efendi'yi, "dinî konularda hocam" diye tanıtan Tümer, "Ankara'dan Kastamonu'ya gittiğimde üzerimde çok emeği ve hakkı olan bu kâmil zatı görmeden geri dönemiyordum" dedikten sonra, doçentlik tez konusu ekseninde onunla geçen bir hatırasını nakletmektedir (bk. *a. e.*, s. IX-X).

12 Günay Tümer'in hayatı ve bütün çalışmaları daha önce bu satırların yazarı tarafından bir ilk deneme olarak ortaya konulmuş; 1996 yılında Ankara'da yapılan anma toplantısı/sempozyumunda maksadı hâsıl etmeyen kısa bir özeti sunulabilmiş ("*Prof. Dr. Günay Tümer'in Hayatı ve İlmî Kişiliği*", Dinler Tarihi Araştırmaları-I, s. 123-124); nihayet 1998'de sadece hayatı ve çalışmaları bölümü yayımlanmıştır: bk. Sayar, "*Prof. Dr. Günay Tümer'in Hayatı ve Çalışmaları*", UÜİFD, c. VII/7 (1998), s. 391-398.

Sanat dergilerinde çıkan ilmî yazı ve konuşmaları da vardır. Bütün bu çalışmalarında başta Bîrûnî, Yehova Şahitleri ve Hz. Meryem olmak üzere din, dinin anlatımı, dinlerin öğretimi, din-toplum ve din-devlet ilişkisi, dinlerde dünya-âhiret dengesi, misyonerlik, doğu Hıristiyanlığı ve din bilimleri/dinler tarihi meseleleri ele aldığı başlıca konulardır. Metodolojik açıdan değerlendirilirse, özellikle akademik ilerlemeye konu olan eserlerinde tarihî, fenomenolojik ve karşılaştırmalı inceleme yöntemlerini bir arada başarıyla uyguladığı söylenebilir.

A. YAYIMLANMIŞ OLANLAR

Bu çalışmalar, beşli bir tasnif çerçevesinde her biri kendi içinde kronolojik olarak sıralanacaktır:

1- Kitaplar

-*Bîrûnî'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1975, VIII+163 s. ; 2. bs. , Ankara 1986, 3. bs. , Ankara 1992, 279 s.

Doktora tezinin kitaplaşmış halidir ve ikinci bölümünün geniş bir özeti makale olarak ayrıca yayımlanmıştır ("*Beyrûnî'nin Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Çalışmaları*", Beyrûnî'ye Armağan, Ankara 1974, s. 209-231). Üç bölümden oluşan kitapta Bîrûnî'nin hayatı ve eserleri, ilmî ve dinî kişiliği, tarih anlayışı ve metodu ele alınmış; dinler tarihçiliği üzerinde durularak belli fenomenler ekseninde dinlerle ilgili karşılaştırmalarına yer verilmiş; nihayet Hinduizm başta olmak üzere çeşitli dinler hakkında verdiği bilgiler bir araya getirilmiştir. Türkiye'de Karşılaştırmalı Dinler Tarihi alanında ilk çalışma olarak tanımlanmaktadır¹³.

Çalışmanın genel sonucu şu cümlelerle ifade edilebilir: Ansiklopedist bir bilgin olan Bîrûnî, Hindoloji ve Karşılaştırmalı Dinler Tarihi'nin de öncülerindedir ve geç keşfedilmiş bir ilim kahramanıdır. Araştırmalarında nitelenedirici (deskriptif) ve tarafsız (objektif) davranmış, her dini kendi kavramlarıyla inceleme gereğini ortaya koymuştur. İlmî anlamda şüpheli ve tenkitçi bir zihniyete, akılcı bir bakış açısına sahiptir. İyi bir gözlemci ve deneyci; ancak karşılaştırma yöntemini uygulamada çok başarılıdır. Yeri geldiğinde İslâm'ın üstünlüğünü vurgulamaktan kaçınmayan, samimi dindar

13 Küçük, a. g. m. , s. 112.

bir müslüman kalmakla objektif bir araştırmacı olmak arasındaki dengeyi kuran mükemmel bir örnektir¹⁴.

-*Lise ve Dengi Okullar İçin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi: 1 . Sınıf (Rami Ayas ile)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982-. . . . , 141 s.

-*İmam-Hatip Liseleri İçin Dinler Tarihi: 12. Sınıf (Abdurrahman Küçük ile)*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985-. . . . , 144 s.

-*Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri*¹⁵, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987, 200 s.

Hikmet Tanyu'nun kitabından (*Yehova Şahitleri*, DİB Yay. , Ankara 1973) sonra aynı konuya tahsis edilmiş ve benzer sonuca varmış ikinci akademik çalışmadır. Tanyu'nun Almanca kaynaklarına karşılık Günay Tümer, İngilizce kaynaklara dayalı ve daha sistematik bir çalışma ortaya koymuştur. Yayımlanmış iki makale ("*Yehova Şahitlerinin Mahiyeti ve Ülkemizde Mer'î Hukuk Karşısındaki Durumu*", AÜİFD, c. XXVI, Ankara 1983, s. 491-548; "*Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı*", a. e. , c. XXVII, Ankara 1985, s. 221-263) ile yeni bir çalışmanın birlikte düzenlenmesinden oluşan, "*hasmâne bir gayeye değil, ilmî araştırma saikine*"¹⁶ dayandığı ve toplumun bilgilenme arzusuna cevap teşkil etmek üzere hazırlandığı belirtilen kitapta Yehova Şahitleri'nin mahiyeti, bir din olup olmadığı ve devletin temel nizamları karşısındaki durumu genişçe ele alınmış; hareketin yapı tahlili yapılmıştır. Bir dini din yapan elemanlar muvacehesinde, dolayısıyla metodolojik çerçevede Yehova Şahitleri'nin sahte bir din veya din taklidi, "Yahudi ve Hıristiyan dinlerindeki Mesihî hareketlerden birisi"¹⁷ olduğu tespit edilmiştir.

14 Bu özet bilgiler için bk. Tümer, *Bîrûnî'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, Ankara 1975, s. V-VII, 38-80, 143-144.

15 Bu kitap, Hoca'nın, bir keresinde yeni yayınlarını eklememi istediği "*Araştırma ve Yayınları*" başlıklı özel listesinde; ayrıca, 1993'ten sonra ilgili makama sunmak üzere kendi el yazısıyla kısa özgeçmişini ve çalışmalarını kaydettiği dosya kâğıdında "*En Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri*" şeklinde yer almıştır. Hoca hayatta iken, Türkçe literatürde Yehova Şahitleri'ni ele aldığımız bir yazıda bu kitabı da kısaca değerlendirmiştik: bk. Sayar, "*Türkçe Literatürde Yehova Şahitleri*", UÜİFD, c. IV/4 (1992), s. 291-292.

16 Tümer, *Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri*, s. 8.

17 Tümer, a. e. , s. 13.

Araştırmanın “sunuş” ve “sonuç” bölümlerinden seçilmiş cümlelerle belirtmek gerekirse, Yehova Şahitleri, “Din Bilimleri bakımından orijinal, gerçek bir dinî yapı olmayıp taklîde dayanan, sinkretist, dinî görünüş kazandırılmış, diğer inançlara hayat hakkı tanımayan, sıkı bir teşkilâta dayanan kapalı, gizli bir cemiyettir. Bu hareket millî değerlere; ferdi ülkesine, milletine, diğer vatandaşlarına bağlayan bağlara karşıdır”¹⁸; “aslında bir Hıristiyan teşkilât olmakla beraber, diğer Hıristiyan çevrelere büyük bir kin, fakat Yahudiliğe gereksiz bir sempati duyan, bu yönüyle Siyonist bazı etkiler taşıdığı iddia edilen”, “diğer din, mezhep ve inançlara hayat hakkı tanımayan; bölücü, yıkıcı, müfrit, mutaassıp, kökü dışarıda dinî görünüşlü bir siyasî hareket, bir gizli cemiyettir”¹⁹. Bu şekilde tanımlanan hareketin faaliyetleri de Anayasa ve TCK’nın ilgili maddelerine, yani yürürlükteki yasalara aykırı bulunmuştur.

-*Dinler Tarihi (Abdurrahman Küçük ile)*, Ocak Yayınları, Ankara 1988, XII+264 s. ; (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. bs. , Ankara 1993, XI+472 s. ; 3. bs. , Ankara 1997, 504 s.)

Yazıldığı dönem itibariyle en kapsamlı dinler tarihi kitabıdır²⁰. İlkel kabile dinleri, millî dinler, evrensel (ilâhî) dinler şeklinde bir sınıflandırma ile yaşayan dinleri konu almaktadır. Belirtildiğine göre, “çoğunluğu günümüzde yaşayan bazı dinleri tanıtmaya gayesiyle yazılmıştır. Bunun için şimdi varlığını sürdüren bir dinin geçmişteki köklerine kısa bir temas dışında, bir istisnasıyla (Eski Türk İnançları), tarihî dinlere yer verilmemiştir”²¹. Kitapta genel olarak nitelendirici (deskriptif) yöntem uygulanmıştır. “Bilgiler objektif olarak sunulmakla beraber

18 Tümer, *a. e.* , s. 19.

19 Tümer, *a. e.* , s. 155.

20 Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük’ün birlikte hazırladıkları bu kitabı, “günümüz çalışmaları arasında ders kitabı ve el kitabı olabilecek en önemli çalışma” olarak nitelendirdikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: “Tarihi dinlerin günümüz mezheplerine, mesihçi, sentezci yeni dini akımlara yer vermesi, Misyonerlik ve Dinlerarası Diyalog gibi dinler arası sorunlara değinerek Dinler Tarihini güncelleştirme girişimlerine katkıda bulunmuştur” (*Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 5. bs. , Fakülte Kitabevi, Isparta 2004, s. 7).

21 Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, 2. bs. , Ankara 1993, “Önsöz”.

Bu çalışmada, Dinler Tarihi kitabının, tercihen Günay Tümer’in vefatından önce yayımlanmış ve ilkinine göre geliştirilmiş olan bu ikinci basımı referans olarak kullanılmıştır. Eserin, Hoca’nın vefatından sonra genişletilerek yapılan 3. basımı ve nihayet üç yazarlı olarak gerçekleştirilen yeni basımı (Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009) mevcuttur.

yer yer bazı değerlendirmelerden de kaçınılmamıştır”²². Bu, esasen hitap ettiği kültür çevresinin dikkate alınmasına bağlı bir durumdur.

Meselâ dinin kaynağı ve gelişmesine ilişkin teoriler, evrimci din açıklamaları İslâm’ın görüşü ihmal edilmeksizin eleştirel bir yaklaşımla karşılaştırmalı olarak sunulmuş; Yahudilik ve Hıristiyanlık Kur’an’a göre de ele alınmış ve İslâm’ın üstünlükleri vurgulanmış; yine bu çerçevede kitabın sonuna, dinlerde inanç ve ibadet-mabed eksenli karşılaştırmaları içeren bir bölüm eklenmiştir. Bu bölümde Karşılaştırmalı Dinler Tarihi açısından “malzemenin bir ölçüde sunulması kadar, bunların kısa bir değerlendirilmesi”²³ de yapılmıştır²⁴. Böylece Dinler Tarihi’ne karşı mevcut antipatiyi, peşin bakışı değiştirmek hedeflenmiş²⁵; başka bir deyişle antipatiyi sempatiye dönüştürme amacı güdülmüştür.

- *Hıristiyanlıkta ve İslâm’da Hz. Meryem*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, XVII+194 s.²⁶

Bu kitap, iki dinde ortak bir dinî fenomenin karşılaştırmalı olarak incelenmesine dair çığır açıcı bir örnek sayılabilir. Kitabın, asıl konuya temel olmak üzere metodoloji ve kaynak bilgisini de içeren “ön bilgi” ve “giriş”inde ağırlıklı olarak Dinler Tarihi açısından İsa ve Meryem, Meryem kültürünün tarihçesi ele alınmıştır. Her iki dinin Meryem’e bakışı kendi yapısına uygun bir plâna göre ayrı bir bölümde incelendikten sonra benzer ve farklı noktalar son bölümde karşılaştırmalı olarak sunulmuş; ancak uygulanan yöntemin gerektirdiği karşılaştırmalar çalışma boyunca da ihmal edilmemiştir.

Varılan sonuca göre, “Meryem’in Yahudilerce yerilen, Hıristiyanlarca da aşırı övülen kişiliği İslâm’da senteze kavuşmuştur. O, ne namusunu tehlikeye atmış iradesi zayıf bir kadın, ne de bir ana tanrıçadır. O, sadece bir peygamber annesidir. Ancak büyük faziletlere kavuşmuş, kavuşturulmuş bir peygamber annesi. Tanrı’nın anası değil, İsa’nın anasıdır. Kadınlara bir fazilet örneğidir”²⁷.

22 Tümer-Küçük, *a. e.*, aynı yer.

23 Tümer-Küçük, *a. e.*, aynı yer.

24 Malzemenin değerlendirilmesi ve karşılaştırılmasına, İslâm’ın fark ve üstünlüğünün vurgulanmasına esas teşkil edecek konular için bk. Tümer-Küçük, *a. e.*, s. 1-43, 184-187, 190-192, 199-201, 202-204, 236-238, 248-251, 319-325, 372-376, 440-442.

25 Küçük, *a. g. m.*, s. 114.

26 Kitabın geniş bir tanıtımı için bk. Sayar, “*Prof. Dr. Günay Tümer’e Göre Hıristiyanlıkta ve İslâm’da Hz. Meryem*”, UÜİFD, c. VII/7 (1998), s. 399-408.

27 Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm’da Hz. Meryem*, s. 180.

2. Makaleler-Tebliğler-Konferanslar

-“*Beyrûnî'nin Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Çalışmaları*”, Beyrûnî'ye Armağan, TTK Yayınları, Ankara 1974, s. 209-231.

-“*Bîrûnî ve Milliyeti*”, Töre, Yıl: 6, sy. 42 (Kasım 1974), s. 41-47.

-“*Bîrûnî'nin Son Nefesi*”, İslâm, sy. 6 (Almanya 1976), s. 129.

-“*Türk Ceza Kanunu Karşısında Yehova Şahitleri*”, Diyanet Dergisi, c. XVI, sy. 3 (Mayıs-Haziran 1976), s. 177-183.

-“*Vaaz'da Takip Edilecek Metod I*”, Diyanet Dergisi, c. XVII, sy. 1 (Ocak-Şubat 1978), s. 5-23; “*Vaaz'da Takip Edilecek Metod II*”, c. XVII, sy. 2 (Mart-Nisan 1978), s. 110-127; “*Vaaz'da Takip Edilecek Metod III*”, c. XVII, sy. 6 (Kasım-Aralık 1978), s. 334-344.

-“*Bîrûnî'nin Türkoloji ile İlgili Olarak Verdiği Bilgiler*”, AÜİFD, c. XXII (Ankara 1978), s. 361-365.

-“*Hicret*”, Milli Eğitim ve Kültür (Özel Sayı), Yıl: 2, sy. 5 (Aralık 1979), s. 5-12.

-“*Papa II. J. Paul'ün Ziyareti ve Türkiye'deki Akisleri İle Katolik-Ortodoks Diyalogu Üzerine*”, İlim Teknik Kültür, c. I, sy. 1 (Haziran 1980), s. 33-39.

-“*Yehova Şahitlerinin Mahiyeti ve Ülkemizde Mer'î Hukuk Karşısındaki Durumu*”, AÜİFD, c. XXVI (Ankara 1983), s. 491-548.

-“*Hıristiyanlıkta Tevhid İnancının Tahrifi Üzerine Doç. Dr. Günay Tümer'le Bir Konuşma*”, Ahmet Davut Koçak, İlim ve Sanat, Yıl: 1, sy. 2 (Temmuz-Ağustos 1985), s. 101-104.

-“*Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı*”, AÜİFD, c. XXVII (Ankara 1985), s. 221-263.

-“*Gençliğimize Örnek Yönleriyle Büyük Türk Bilgini Bîrûnî*”, Milli Kültür ve Gençlik Sempozyumu: 13-15 Kasım 1985 (Ankara 1985), s. 129-141.

-“*Çeşitli Yönleriyle Din*”, AÜİFD, c. XXVIII (Ankara 1986), s. 213-267.

Bir atıfta²⁸ “*Çeşitli Vecheleriyle Din*” şeklinde kaydedilen ve makaleleri arasında ilk sırayı alacak kadar önemli olan bu çalışmayı, kapsam ve değer bakımından ayrı bir kitap gibi düşünmek mümkündür. Nitekim -dinler coğ-

28 bk. Tümer, *Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri*, s. 156, not 1.

rafyasıyla ilgili sayısal veriler istisna edilirse²⁹- sonradan din ve din bilimleri alanında yazdıklarının esasını bu makale teşkil etmiştir.

-*"Dinin Önemi ve Lüzumu"*, Diyanet Gazetesi, sy. 331 (Eylül 1986), s. 2.

-*"Türkiye Misyonerler İçin İştah Kabartıcı Bir Ülkedir"* (Prof. Dr. Günay Tümer'le Misyonerlik Üzerine Bir Konuşma), İslâm, Yıl: 5, sy. 55 (Mart 1988), s. 38-39.

-*"Batı'da Din Bilimleri Kavramı ve Dinler Tarihi Çalışmalarında Metodoloji"*, Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu: 27-30 Haziran 1989, (Samsun 1989), s. 139-149.

-*"Günümüzdeki Dinlerde Dünya-Ahret Dengesi"*, Düünden Bugüne İslâm Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu: 16-17 Haziran 1990, (Bursa 1990), s. 13-35.

-*"Orta Öğretimde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde İslâm ve Diğer Dinlerin Öğretimi"*, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri: 8-10 Nisan 1988 (Ankara 1991), s. 353-355.

-*"Günümüzde Doğu Hıristiyanlığı"*, Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi), İstanbul 1993, s. 123-134.

-*"İslâm'a Yönelik Misyonerlik Faaliyetleri"*, (1990 yılında Ankara'da verilen aynı başlıklı konferansın kısa bir özeti), der. : Ahmet Arslan, Diyanet-Aylık Dergi, sy. 59 (Kasım 1995), s. 44-46.

-*"Bizans'ta Din-Devlet İlişkisi"*, Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu-Bildiriler, İstanbul 1996, s. 53-55.

-*"XIX. Yüzyılda Sömürgecilerin Destek Kuvveti Misyonerlik ve Yehova Şahitleri Gerçeği"*, Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri, TDV Yayınları, Ankara 1996, s. 53-63.

-*"Yehova Şahitlerinin İnanç Sistemi Nasıldır?"*, Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri, s. 79-83.

-*"Dinin Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi"*, Tartışılan Değerler Açısından Türkiye, TDV Yayınları, Ankara 1996, s. 137-145.

29 Dönemin istatistik bilgisini yansıtan bu veriler için bk. Tümer, "*Çeşitli Yönleriyle Din*", s. 254-257, 267.

3. Çeviriler

-“*Doğu Ortadoksluğu*”, Joseph L. Hromac̄ka’dan (Kaynak: *The Great Religions of the Modern World*, ed. Edward J. Jurji, Princeton 1967, s. 284-307), AÜİFD, c. XVII (Ankara 1969), s. 239-258.

-“*Din*”, William P. Alston’dan (Kaynak: *The Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards, New York 1967, VII, 140-145), AÜİFD, c. XVIII (Ankara 1970), s. 163-176.

-“*Konfüçyüs Dini*”, Lewis Hodous’dan (Kaynak: *The Great Religions of the Modern World*, 1-23), AÜİFD, c. XXI (Ankara 1976), s. 391-410.

-“*Tarih öncesine Ait Dinlerle İkel Dinler*”, Ninian Smart’tan (Kaynak: *The Religious Experience of Mankind*, London 1971, 45-79), AÜİFD, c. XXV (Ankara 1981), s. 297-323.

Bu çeviriler, Türkiye’de Dinler Tarihi alanının ilk kaynak metinleri arasında sayılabilir³⁰.

4. Kitap Tanıtma Yazıları

-“*Mukârenetu’l-Edyân*”, Dr. Ahmed Şalabî, (I-IV, Kahire 1964-1966), AÜİFD, c. XVIII (Ankara 1970), s. 203-221.

Bu ilk kitap tanıtma yazısı, başlangıçtan itibaren Günay Tümer’in karşılaştırmalı araştırmalara ilgi duyduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır.

-“*Müellifine Okunulan Bir Asıl Nüsha İle Karşılaştırılıp Düzeltilmiş Bir Kitabu’l-İktidâb Nüshası*”, AÜİFD, c. XIX (Ankara 1973), s. 248-251.

-“*Yeni Bir Humâyun-nâme Nüshası*”, AÜİFD, c. XIX (Ankara 1973), s. 253-256.

-“*Beyrûnî’ye Armağan*”, AÜİFD, c. XXI (Ankara 1976), s. 429-439.

-“*Bir Türkçe Kasas-ı Enbiyâ*”, AÜİFD, c. XXII (Ankara 1978), s. 397-404. (Bu yazı, 6-9 Şubat 1978’de toplanan I. Milli Türkoloji Kongresi’nin tebliğleri arasında da yayımlanmıştır (bk. *Tebliğler*, İstanbul 1980, s. 43-49).

“*İbn Heysem’in Şimdiye Kadar Ele Geçmemiş Bir Eseri*” AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, sy. IV (Ankara 1980), s. 219-223.

30 k. Küçük, *a. g. m.*, s. 119.

5. Ansiklopedi Maddeleri

Giinay Tümer'in çeşitli ansiklopedilerde yayımlanmış maddeleri üç başlık altında sınıflandırılabilir:

a. Türk Ansiklopedisi

"*Tekbir*", "*Tenasuh*", "*Tesbih*", "*Tilâvet*", "*Tövbe*" (c. XXXI, Ankara 1981), "*Türbe*"(c. XXXII, Ankara 1983).

b. Şamil İslâm Ansiklopedisi

"*Azâzîl*" (c. I, İstanbul 1990), "*Katolik*", "*Kilise*", "*Konfüçyüs*, "*Konfüçyüslük*" (c. III, İstanbul 1991), "*Lokman*", "*Mabûd*", "*Maşatlık*", "*Medyen*", "*Mihricân (Mihrigân)*"(c. IV, İstanbul 1991).

c. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

"*Âbâ*", "*Âhir Zaman*", (c. I, İstanbul 1988), "*Arâisu'l-Mecâlis*", "*el-Âsârü'l-Bâkiye*", "*Aslî Günah*", (c. III, İstanbul 1991), "*Atalar Kültürü*", "*Âyin*", "*Âzer*", (c. IV, İstanbul 1991), "*Bereket*", (c. V, İstanbul 1992), "*Brahmanizm*", "*Budizm*", "*Bîrûnî*"(c. VI, İstanbul 1992), "*el-Cemâhir*", (c. VII, İstanbul 1993), "*Circîs*", "*Cizvitler*", "*Çarmıh*"(c. VIII, İstanbul 1993), "*Din (Genel Olarak Din)*": "*Din (Din Bilimleri)*"(c. IX, İstanbul 1994), "*Fuhuş (Diğer Dinlerde)*"(c. XIII, İstanbul 1996).

6. Yıllık Yazıları

Öğrenci yıllıklarında kendisiyle yapılmış bir söyleşi (1991), ilâhiyatçının kimliğini tanımlayan bir yazı (1993) ve Prof. Dr. Selman Başaran'ın vefatının ardından "*Dostum Selman Başaran*" (1994) başlıklı bir hatıra yazısı basılmış bulunmaktadır.

B. YAYIMLANMAMIŞ OLANLAR

Gunay Tumer; akademik hayatı siiresince düşünüp gerçekleştiremediği, başlayıp bitiremediği veya bitirdiği halde yayın konusu olmamış kimi çalışmalarıyla da gündeme getirilmesi gereken bir ilim adamıdır³¹. Bu bağ-

31 Giinay Tümer'in, hocası Hikmet Tanyu ile özdeşleşen bazı yönlerine dikkat çekmek gerekir: Her şeyden önce Yehova Şahitleri konulu takdim teziyle profesörlüğe yükseltilmiş olmak ikisinin ortak özelliğidir. Ayrıca, tamamlanmamış çalışmalar açısından aralarında bir özdeşlik kurulabilir. Meselâ hocasının, malzemesi hazır olmasına rağmen hayata geçmemiş altı ciltlik bir dinler tarihi kitabı yazma düşüncesine karşılık (bk. Kü-

lamda telif-çeviri kitap veya makale projeleri, bazı kongre, seminer ve konferans faaliyetleri, radyo-televizyon konuşmaları, bilirkişi raporları vs. söz konusu edilebilir. Şimdi bu çerçevede derlenen bilgiler sıralanacaktır:

-*Dinler Tarihi Metodolojisine Ait Bazı Meseleler-Giriş*: Metin ve son notlarıyla (45+14) 59 sayfadan oluşan bu kitap çalışması, ne yazık ki tamamlanamamıştır. Muhtevası, “*Çeşitli Yönleriyle Din*” adlı makalede ve “*Dinler Tarihi*” kitabının giriş bölümlerinde sergilenen bilgilerle büyük ölçüde örtüşmektedir.

-*Dünyanın Yaşayan Büyük Dinleri*, The Great Religions of the Modern World (ed. Edward J. Jurji, Princeton 1967)’un çevirisi: Özel listede “tamamlandı” denilmesine rağmen, bu çevirinin, yukarıdaki “*Doğu Ortadoksluğu*” ile “*Konfüçyüs Dini*” dışında herhangi bir bölümü yayımlanmamıştır. Kitabın başlığı ise, ilk makaleye eklenen bilgi notunda daha lafzî bir karşılık olarak *Modern Dünyanın Büyük Dinleri* şeklinde geçmektedir.³²

-“Dewey Decimal Classification”ın “*Religion*” bölümünün çevirisi: Özel listedeki bilgiye göre, bu çeviri Milli Kütüphane için yapılmıştır.

-“*Sünnet Işığında Aileyi Tehdit Eden Faktörler*”: 30 Eylül 1994 tarihinde, Kutlu Doğum Haftası münasebetiyle bir gazete tarafından İzmir’de düzenlenen Aile Sempozyumu’na tebliğ olarak sunulmuş, fakat yayımlanmamıştır³³.

çük, *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, s. 42, 45); onun da üç ciltlik bir kitap projesi ne yazık ki gerçekleşmemiştir. Yazdığı “*Dinler Tarihi Metodolojisine Ait Bazı Meseleler*” başlıklı giriş, muhtemelen bu projenin ilk cildinde yer alacak malzeme idi. Esasen G. Tümer, 1986’da aynı konuyu ele aldığı hacimli makalesinde daha geniş bilgi için “*Anahatlarıyla Dinler Tarihi*” adlı kitabına atıfta bulunmuş; “*kitabımızda bu konuya daha geniş çapta muhteva getirilmekte ise de*” ifadesiyle Ensar Yayınları’ndan çıkacak eserini okuyucuya duyurmuştur (bk. “*Çeşitli Yönleriyle Din*”, s. 213). Öte yandan, Bîrûnî ile ilgili ayrı bir çalışma yapacağını (bk. *Bîrûnî’ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, s. V); 1979 yılına kadar tespit ettiği Meryem’le ilgili basılı eserleri geniş bir bibliyografya çalışmasına dönüştürmek istediğini, fakat bunun hep bir tehir konusu olarak beklediğini belirtmiştir (bk. *Hıristiyanlıkta ve İslâm’da Hz. Meryem*, s. IX).

32 bk. J. L. Hromadka, “*Doğu Ortodoksluğu*”, çev. Günay Tümer, AÜİFD, c. VII, s. 239, dipnot 1.

33 Bu tebliğin metnine ulaşamadı. Ancak Günay Tümer’in, aynı bağlamda kadın konusunu ele alan “*İslâm’da Kadın*” başlıklı on sayfalık bir tebliğ yahut makalesi mevcuttur. Bunu sağlayan arkadaşım Prof. Dr. Abdurrahman Kurt’a müteşekkirim. Ayrıca, “*Türk Kadını*” başlığını koyabileceğimiz iki sayfalık bir yazısı da ek olarak anılabilir.

-“*Bilirkişi Muhalefet Açıklaması*”: Yehova Şahitliği ile ilgili olarak Adana Devlet Güvenlik Mahkemesine gönderilmek üzere Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından 97515 talimatıyla talep edilen bilirkişi raporuna Dinler Tarihi Asistanı Dr. Günay Tümer’in yazdığı muhalefet şerhidir (10 s. , Ankara, 14 Temmuz 1975). Bilirkişi heyetinin diğer üyeleri Prof. Dr. Adnan Güriz ve Doç. Dr. Eralp Özgen’dir. Tiimer’in bu muhalefet açıklaması³⁴ ve hazırladığı diğer bilirkişi raporları³⁵ daha sonra Diyanet Dergisi ve A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi’nde yayımlanan konu ile ilgili makalelerinin alt yapısını oluşturmuş görünmektedir.

34 Türkiye’de Yehova Şahitleri’nin hukuk müşavirliğini yapan iki avukat (Samih Turgay Unal ve Anibal Akdamar) tarafından yazılan “*Türkiye’de Laiklik İlkesi ve Yehova’nın Şahitleri*” (İstanbul 1983) adlı kitapta bu açıklamanın gormezlikten gelinmesi ve yanlış beyanda bulunulması Günay Tiimer için *üzüntü* kaynağı olmuştur. O, adı geçen avukatları, “*Yehova Şahitleri hakkındaki bilirkişi raporl. bölümüne aleyhdekilerin hiçbirini koymayarak ilmi tarafsızlığı lekeleyen yazarlar*” olarak nitelermiş; devamla konuyu ve üzüntüsünü şöyle dile getirmiştir: “*Bu kitapta, gerçeğe uymayarak, 1975’de (Adana Devlet Güvenlik Mahkemesi adına Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesince) bilirkişi olarak diğer iki öğretim üyesi ile birlikte görevlendirildiğimzde ayrıca rapor tanzim edip muhalefet kaydı oluşturulmasına rağmen -on sahifelik bu rapor mahkeme dosyasında mevcut iken- benim adım da diğer üyelerin kanaatına iştirak ettirilmiştir. . . . Kitabın sonunda verilen beraat listesinde, . . . benim de içinde bilirkişi olarak bulunduğum mahkemede tarih ve numarası yer almamaktadır. Daha önce, o mahkemede benim bilirkişi raporum doğrultusunda karar verildiğini duymuş olduğumdan bu garazkar davranış, sahipleri namına beni üzmüş bulunmaktadır*” (Tiimer, *Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri*, s. 173, not 331; ayrıca bk. “*Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı*”, AÜİFD, c. XXVII, s. 222 ve dipnot 4; 251: dipnot 111).

35 Belirtmek gerekir ki, muhtemelen ilk olan bir raporunu/belki raporun bir bölümünü Hikmet Tanyu kendi kitabında iktibas etmiştir: “*Dinler Tarihi Asistanı Günay Tümer’in 8.4.1971 tarihli ‘Allah Hak Olsun’ ve ‘Kaybolan Cennetten Tekrar Kazanılan Cennete’ adlı kitaplar hakkındaki raporu*” (Tanyu, *Yehova Şahitleri*, s. 131-132).

G. Tiimer, Ankara Basın Savcılığı’na 1981/96 no’lu dosya için sunduğu bilirkişi raporundan kendisi söz etmiştir (bk. Tiimer, “*Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı*”, s. 258, dipnot 166; *Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri*, s. 175, not 385).

Ayrıca, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına, Hz. Meryem’in mezarının Efes’te olmadığına dair bir rapor hazırladığı da, yine kendisine dayanan bir bilgi olarak Abdurrahman Küçük tarafından nakledilmektedir (bk. Küçük, a. g. m. , s. 118).

-Günay Tümer, İslâmî Bilgiler Ansiklopedisi³⁶ için “*Berâhime*”, “*Beytü'l-Makdis*”, “*Bîrûnî*”, “*Brahmanizm*”, “*Budda*”, “*Budizm*”, “*Büyü*”, “*Cahiliye Çağı İnançları*”, “*Caynizm*”³⁷, “*Circîs*”, “*Çarmıh*” maddelerini kaleme almış; ancak adı geçen ansiklopedinin ikinci cildi çıkmadığı için söz konusu maddeler okuyucu ile buluşmamıştır. Sonradan, bunların -“*Cahiliye Çağı İnançları*” dışında- birçoğu Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ne (DİA) daha nitelikli olarak yeniden yazılmış ve yayımlanmıştır.

-Sırf bir örneklendirme olsun diye belirtilecektir ki Günay Tümer, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri (Ankara, 23-25 Nisan 1981) ile Milli Eğitim ve Din Eğitimi Semineri'ne (Ankara, 9-10 Mayıs 1981) tartışmacı, Diyanet İşleri Başkanlığınca “*camiler haftası*” münasebetiyle düzenlenen etkinlikler çerçevesinde, “*Cami: Tarihi, Dinde ve Sosyal Hayattaki Yeri*” konulu panele (Ankara, 04. 10. 1986) panelist olarak katılmış; Kastamonu Valiliğince düzenlenen “*Şehit Şerife Bacı*”yı anma paneline (Kastamonu, 21. 02. 1988) “*Vatan Sevgisi ve Şehitlik*” başlıklı bir konuşma yapmış; Aydınlar Ocağı'nda (Ankara, 22. 12. 1984) “*Yehova Şahitleri*”, Kur'an Araştırmaları Vakfı'nda ise (Bursa, 24. 06. 1993) “*Karşılaştırmalı Olarak İslâm ve Diğer Dinler*” hakkında konferanslar vermiştir. Belki bu tür etkinliklerden kayıtları bulunanların tespit edilip çözümlerinin yapılarak yayımlanması da mümkündür.

-“*Oruç*”, “*İslâm ve Diğer Dinlerde Oruç*” başlıklı iki radyo-televizyon konuşması metin olarak elimizde bulunmaktadır.

Bütün bu yayımlanmamış materyali de göz önünde bulundurarak, Günay Tümer'in bilim adamlığı ve dinler tarihçiliğini ele alacak bir çalışma tarafımızdan planlanmış ve yürütülmektedir³⁸.

36 Sadece ilk cildi çıkarılan bu ansiklopedi (Dergâh Yayınları, İstanbul 1981), Tümer'in notlarında *İslâmî İlimler Ansiklopedisi* olarak geçmektedir.

37 Özel listede kayıtlı olmadığı halde, “*Çeşitli Yönleriyle Din*”, s. 228, dipnot 58'deki atıftan bu maddeyi de kendisinin yazdığı anlaşılmaktadır.

38 Çalışmanın üst başlığı, Eva de Vitray-Meyerovitch'e ait bir eserin Türkçe çevirisine uygun görülen “*İslâm'ın Güleryüzü*” (çev. Cemal Aydın, Şûle Yay. , İstanbul 1988) şeklindeki başlıktan ödünç alınmak suretiyle, “*Dinler Tarihi'nin Güleryüzü*” olarak belirlenmiştir. Mefhûm-i muhalifi düşünülmeksizin seçilen bu isim ya da nitelemenin Günay Tümer'e pek yakışacağını düşünmekteyiz.

Bu vesile ile Günay Tümer üzerine yapılmış bazı araştırmaları da anmak yerinde olacaktır:

Sonuç

Buraya kadar yer yer yapılan değerlendirmeleri tekrar etmeksizin özet olarak belirtmek gerekirse, Giinay Tiimer, bir bilim insanı olarak kendisinden bekleneni fazlasıyla vermiş; ortaya koyduğu çalışmalar ve yetiştirdiği öğrencilerle Dinler Tarihi alanına önemli katkılar sağlamıştır. Din Bilimleri kavramı, Dinler Tarihi metodolojisi ve Dinler Tarihi dersleri üzerine problematik düşünerek çözümler üretmeye çalıştığı görülmektedir. Türkiye’de Karşılaştırmalı Dinler Tarihi’nin öncüsü olduğu; Tanyu çizgisinde yetişmiş dinler tarihçilerinden oluşan kurucu neslin ilk doktoralı akademisyeni sıfatıyla bilim çevresini etkilediği de bir hakikattir.

Giinay Tümer, dinî ve ilmî kişiliği/araştırma ahlâkı ve metodolojisi bağlamında *Birüni*’yi içselleştirmiş ya da kendisini onunla özdeşleştirmiş bir araştırmacıdır. Bu niteliğini, bagta *Birüni* ile ilgili çalışmalarını olmak üzere kendi eserlerinden ve onunla ilgili yazılanlardan³⁹ ayrıntılı olarak

-Amerikalı bir protestan misyonerince hazırlanan yüksek lisans tez projesinde (Kenneth Frank, "*Kapsamlılık ve Sınırlayıcılık: Bazı Türk İlahiyatçılarındaki İslâm Dışı Gelenekler Mensuplarına Bakış*", DÜİF, İzmir-Claremont 1993, s. 9-19) Dinler Tarihi kitabı eksene alınarak diğer dinlere karşı tutumu inceleme konusu yapılmış; adı geçen kişi, John Hick’in üçlü modelini (dışlayıcılık/exclusivism-kapsayıcılık/inclusivism-çoğulculuk/pluralism) kullanmak suretiyle Tümer’in "*kapsayıcı*" tutumu temsil ettiği sonucuna varmıştır.

-Ahmet Özgül’ün, daha çok Bursa’daki aile ve meslek çevresiyle yapılmış rijportajlara dayanan lisans bitirme tezi ("*Prof. Dr. Giinay Tümer: Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*", DÜİF, Bursa 1996), yüksek lisans düzeyinde olgunlaştırılma aşamasında iken adayın durumundan kaynaklanan sebeplerle tamamlanamamıştır.

-Ölümünden bir yıl sonra Ankara’da düzenlenen anma toplantısı/sempozyumda (08-09 Kasım 1996) yapılan konuşmalar ve sunulan bildiriler yayımlanmıştır (*Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, Ankara 1998).

-Muhittin Ertaş tarafından, "*Günay Tümer’in Dinler Tarihi Bilimindeki Yeni*" başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (FÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2001).

-Son olarak, bu satırların yazarınca TDV İslâm Ansiklopedisi’ne "*Tümer, Günay*" maddesinin yazıldığını ve muhtemelen 38. ciltte yayımlanacağını belirtelim.

39 Prof. Dr. Abdurrahman Küçük’ün bu noktadaki öncülüğünü, vefa ve samimiyetinin bir tezahürü olarak kaydetmek gerekir. Hem Hikmet Tanyu hem de Giinay Tiimer için derhal kaleme sarılıp hatıralarını yâd etmeyi herkesten önce o başarmıştır. Kendisiyle ortak çalışma yaptığı ve ilmî mesaisine yakından t—— ettiği Giinay Tiimer’le ilgili makalesine (bk. dipnot 8) burada sıkça atıfta bulunulmuştur.

delillendirmek mümkün ise de, şimdilik merhum Şaban Kuzgun'un tasviriyle yetinmek bir vefa ve kadirşinaslığın gereği olacaktır:

Kuzgun'a göre Günay Tümer, "Dinler Tarihi'ni İslâmî perspektiften yorumlama noktasında" bütün arkadaşlarına rehberlik etmiştir. Hikmet Tanyu'nun bu yöndeki çabaları onun çalışmalarıyla istikrar bulmuş ve rayına oturmuştur. İslâm nokta-i nazarından bir iman ve ihlas âbidesi olan Tümer, "tarafsızlık adına, kendi inancını ihmal eden bir Dinler Tarihi çalışması anlayışı"ni geride bırakmanın milâdı sayılmalıdır. O, dinî hassasiyet ve İslâm'a hizmet aşkıyla dolu olmasına rağmen çalışmalarında son derece objektif kalabilmiştir. Çünkü araştırdığı konuyu tarafsız bir şekilde ele alabilecek ilmî şartları haiz bir kişiliğe/kimliğe sahiptir 40.

Günay Tümer; dindarlık ile bilimsel araştırma, subjektiflik ile objektif tavır arasındaki dengeyi kuran istisnaî bir müellif sıfatıyla Bîrûnî için, "İslâm tarihinde yukarıda zikrettiğimiz özellikleri nefsinde toplamış bir kişi olarak XI. Asırdan bize bakmaktadır"41 cümlesini kurar. Umarız ki, kendisi de on beş yıl öncesinden bize bakmakta ve rûhaniyetiyle aramızda bulunmaktadır.

40 Bu değerlendirme için bk. Kuzgun, "*Birunî'ye Göre Dinler ve İslâm Dini İsimli Çalışmasında Prof. Dr. Günay Tümer'in Metodu*", *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, s. 121.

41 Tümer, *Bîrûnî'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, s. VII.